

HORDALAND

Bergen

Bergen var i store delar av mellomalderen landets økonomiske og politiske hovudstad og eit religiøst og kulturelt senter. Ingen andre norske byar hadde så mange kyrkjelege institusjonar som Bergen. På 1300-talet hadde byen minst 20 kyrkjer, 5 kloster, 2 kyrkjelege fattighospital og bispegard med domkapittel. Det geistlege Bergen spente frå det lokale til det internasjonale samfunn – frå det minste kyrkjesokn i Nordfjord til pavekyrkja sitt sentrum og lærdomssentra i Frankrike, Italia, England og Tyskland (Tryti 1994:23). Det store talet på kyrkjer i Bergen kan truleg forklarast med den store tilstrauminga av folk utanfrå – ikkje minst kjøpmenn og handelsfolk.

Bergen blei bispeby i 1170 då bispesetet for Vestlandet vart flytta frå Selja til Bergen. Det same vart som nemnt relikviane til St. Sunniva – og ho vart rekna som byens skyts-helgen. Flyttinga av St. Sunniva til Bergen gjorde nok at Sunniva-kulten vart spreidd til andre land i Norden, mellom anna til Nord-Tyskland (Olsen 2013:133-134).

Bergen var ein viktig pilegrimsby, og var i seg sjølv eit valfartsmål med sine mange kyrkje, kloster og kyrkjelege institusjonar. Byen låg sentralt ved kystleia, og her var det gode overnattings-muligheiter. Det var også gode muligheiter for pilegrimar å få seg plass og hyre på handels- og frakteskip frå Bergen. Margaretakyrkja på Nordnes var ei valfartskyrkje. Det var truleg også Olvaskyrkja – dagens domkyrkje – i regi av sin vernehelgen. Vidare har nok pilegrimar også oppsøkt Sunnivaskrinet som vart oppbevart over høgalteret i Kristkyrkja på Holmen (Bergenus festning) (Helle 1982:591). Eit anna viktig relikvie i Bergen var ein del av Kristi Tornekrona som Magnus Lagabøte skal ha motteke i gåve frå den franske kongen i 1274. Denne vart oppbevart i ei lite privatkyrkje på Holmen (Bergenus festning) – Apostelkyrkja. Skriftlege samtidskjelder viser også at utanlandske pilegrimar besøkte Bergen. I 1191 fekk t.d. byen besøk av danske korsfararar på veg til Det hellige land (Luthen 1992:125, 126).

I dag er det berre tre igjen av Bergens mange mellomalderkyrkjer, Mariakirken, Domkirken (fransiskanerane si Olavskyrkje) og Korskirken. Desse er alle godt bevart og vel verdt ein stopp.

Bryggen

Eit av dei mest kjente kulturminna frå byen er likevel Bryggen i Bergen. Det var her byens aller første busetnad voks fram. Den gamle trehusbusetnaden som står der i dag stammar frå 1700-talet, men er bygd over nedbrente restar av mellomalderbyen.

Bryggen representerer eit av verdas fremste kulturminner, og er på UNESCO's World 53 Heritage List.

Holmen/Bergenus

I tillegg er kongsgardsanlegget frå mellom-alderen på Holmen/Bergenus festning verdt eit besøk. Her kan ein sjå Kristkirketomten der skrinet til St. Sunniva vart oppbevart ved høgalteret etter at det vart flytta til Bergen i 1170. I mellomalderen var dette domkyrkja i Bergen. Ho var også ei kroningskyrkje og ei kongeleg begravelseskyrkje (Lidén 2000:145). Håkonshallen og Rosenkrantzårnet som høyrde til sjølv kongsgardsanlegget på Holmen bør også besøkast. Håkonshallen vart bygd av kong Håkon Håkonsson i 1261, og utgjer i

dag den største profane mellomalderbygningen i Noreg. Rosenkrantzårnet er på si side det viktigaste renesansebygget vi har her i landet, og daterer seg til 1600-talet. Delar av årnet er likevel eldre. Dette var kastellet ved sjøen som vart bygd av kong Magnus Lagabøte i 1270-åra. Både Rosenkrantzårnet og Håkonshallen er i dag ein del av Bymuseet i Bergen, og her er det mulig for besøkande å komme inn og få omvisingar heile året gjennom (<http://www.bymuseet.no>).

Lysekloster

Lysekloster var eit cisterciensar-kloster som vart påbegynt rundt 1150. Munkane på Lyse kom frå Fountains i York, og har truleg teke med seg sine eigne handverkarar til bygginga av klosteret (Lidén 2000:14-15). Cisterciensarklostera skulle ligge avsondra frå omverda, og dei vart difor lagt til aude stader – noko som også er tilfelle for Lysekloster (Hommedal 1999:177). Klosteret ligg i landlige omgivningar i noverande Os kommune, ca. 2 mil sør for Bergen sentrum.

Dagens tilstand og tilbod til besøkande

I dag er det berre ruinane av grunnmurane som står igjen etter klosteranlegget. Desse gir eit godt inntrykk av klosteret si grunnflate og forskjellige rom i grunnplanet, og klosterområdet framstår i dag som eit svært idyllisk område.

Kjelde: Digitalt fortalt, <http://digitaltfortalt.no>

Halsnøy kloster

Halsnøy kloster ligg midt i det frodige fjordlandskapet i Sunnhordland, på eitt av dei låge eida, eller 'halsane' som har gjeve øya namn. Slake bøar skrånar ned mot sjøen på begge sider; i sør mot Klosterfjorden, i nord mot den lune Klostervågen. Halsnøy kloster vart truleg grunnlagt i 1163-64 av Erling Skakke, etter kroninga av sonen Magnus: «Udi samme kronelse lovede Erling Skakke, kongens fader, at bygge sin søn til bønerhold Halsnø kloster, sancto Augustino til lov og ære» (Bergens

Fundats 1580). Om Erling gav grunn til klosteret frå eige gods eller frå kongens, veit vi ikkje, men det må ha lege ein stor og god gard her før klosteret vart grunnlagt. Dei som heldt til i dette augustinarklosteret var ikkje munkar i eigentleg forstand, men prestar som vart kalla regulære kannikar eller korbør. Truleg var det ikkje fleire enn 13 korbør i klosteret. I tillegg kom teneste-folk og andre som hadde ansvar for klosterdrifta. Halsnøy vart eitt av våre største og viktigaste kloster i mellomalderen. Det hadde store jordeigedomar på Vestlandet, dei fleste i Sunnhordland og nordre del av Ryfylke. Kring 1300 vart klosteranlegget ombygt og utvida, og slik stod

anlegget heilt fram til reformasjonen. Då byrja forfallet; klosteret hadde vorte ein adeleg setegard med vekslende eigarar. I 1642 fekk Erik Ottesen i Orning på Stord løyve frå kongen til å ta 400 stein frå kyrkjeruinane for å utbetra dei andre bygningane.

Kjelde: Digitalt fortalt; <http://digitaltfortalt.no>

Moster

Lengst sør i Sunnhordland ligg øygruppa Bømlo med alle sine små øyer – over 900 til saman. Nærleiken til havet og skipsleia har prega Bømlo gjennom historia, og leia mellom fastlandet og øyane var den viktigaste allfarvegen (Rindal og Steinsland 2000:68).

Mosterhamn er ei lun og god hamn i dette kystlandskapet. Dette er også ein av dei viktigaste stadene i landets kyrkjehistorie. Som nemnt fann Mostertinget der kristendommen vart vedteke stad her tidleg i 1020-åra. Ei lita kvitkalka steinkyrkje frå 1100-talet står fortsatt i Mosterhamn. Alle dei tre kristningskongane kan knytast til Moster. Olav Tryggvasson skal ha gått i land på Moster i 995 og grunnlagt kyrkje her. Med seg i følgjet sitt hadde han prestar frå England. Steinkyrkja som i dag står på Moster stammar likevel ikkje frå Olav Tryggvasson si tid, og kven som bygde kyrkja veit vi ikkje. Håkon den gode

Adelsteinsfostre stamma frå Moster på morssida – Tora Mosterstong – og kanskje har Håkon tilbragt barneåra sine på Moster. Den tredje og siste av kristningskongane, Olav Haraldsson skal som nemnt ha halde tingmøte på Moster i 1020-åra for å få utarbeida ein felles mal for den såkalla kristenretten (Rindal og Steinsland 2000:69-70).

Dagens tilstand og tilbod til besøkande

Det einaste som er bevart av kyrkjias mellomalderutstyr er ei kyrkjeklokke frå første del av 1200-talet med eit relieff av St. Olav støypt inn. Inventaret i kyrkja er frå 1600-talet og i

renessansestil, og flotte kalkmaleri dekker store deler av veggane. I 1995 feira den norske kyrkja sitt 1000 års jubileum

nettopp på Moster.

I samband med dette vart det bygd hus til ei religions-historisk utstilling: «Frå hedendom til kristendom». Her er det også forsamlings-rom og kafeteria (Rindal og Steinsland 2000:73).

Moster Amfi

Moster Amfi vart opna som teater- og konsertarena til urpremierer på Mostraspelet i 1984. Før 1000-års jubileet i 1995 vedtok Bømlo kommune å foreta ei større utbygging av anlegget og frå stiftinga kom det forslag om å gjera plass til ei religionshistorisk utstilling.

Moster Amfi framsto til feiringa av 1000-årsjubileet som eit funksjonelt kulturbygg med nytt inngangsparti, ny billettbutikk og kafeteria og ein utearena med 1200 sitjeplassar.

Scenen vart og utbetra og det vart laga tunnel i fjellet frå friluftsscena til det religionshistoriske senteret, med utstillinga frå "Heidendom til kristendom", amfisalen og amfikafeen.

Anlegget er bygd inn i fjellet i bakkant av uteamfiet. Det har ei spanande arkitektonisk løysing tilpassa terrenget og er ikkje for ruvande i forhold til Moster gamle kyrkje.

Kjelde: Moster Amfi, <http://www.mosteramfi.no>

Kongshaugen på Seim

Langs den Indre Farleia finn ein Kongshaugen på Seim Sæheim (Seim) ved Lygrefjorden. Han er er nemnd som ein av kongsgardane til Harald Hårfagre. Fleire av dei første rikskongane har halde til her, og garden var krongods til fram på 1400-talet. Etter sagatradisjonen er Håkon den gode gravlagd på garden.

Kjelde: Digitalt fortalt, <http://digitaltfortalt.no>

Kongsgarden Lygra

Lygra er ein av storgardane i Nordhordland og var truleg ein av kongsgardane til Hårfagreætta i rikssamlingstida. Garden ligg på øya Luro i Lurefjorden. Denne øya er om lag fire kilometer lang og opptil 800 meter på det breiaste. Grøderike lausavsetningar har skapt det gode jordbruks-landet. På Lygra er det gjort ei rekkje gravfunn frå jernalderen, som vitnar om at staden har vore eit lokalt maktsentrum.

Kjelde: Digitalt fortalt, <http://digitaltfortalt.no>